

Barna hajnal (Papírszínház-mese, Csimota Kiadó)

Simon Krisztina, könyvtárostanárr, a Könyvtárostanárok Egyesületének elnöke

Napjainkban, amikor pedagógusként gyakran úgy érezzük, hogy diákjaink ingerküszöbe olyan magasan van, hogy a hagyományos oktatási módszerek kevésnek bizonyulnak, jól jönnek a támogató eszközök. Ilyen az oktató-nevelő munkát segítő eszköz lehet a *Papírszínház*, ami nem más, mint egy olyan mesélési technika, mellyel a mesélő a történeteket színházi élménnyé alakítja. Az előadó a közönséggel szembefordulva, egy fákertben lapokat csúsztatva, képről-képre mondja el a mesét. A lapokon epizodikusan jelennek meg a történetek. A hátoldalon olvasható a mese szövege, valamint a mesélő fekete-fehér kis képeken nyomon követheti a hallgatóság által látottakat is. Dólt betűkkel szedve pedig instrukciókat kap, melyek a szöveg és a lapok mozgatására vonatkoznak.

A technikának köszönhetően minden hallgató egyszerre élvezheti a mesét és a hozzá készített illusztrációkat. Mivel több inger éri egyszerre a diákokat, mint egy hagyományos felolvasásnál, azok is, eredményesen használhatják a papírszínházat, akik úgy gondolják, hogy a mai gyerekek annyit ülnek a „kütyüjeik” előtt, hogy legalább az iskolában mellőzük azokat. De azok is, akiknek iskoláiban nincs meg a megfelelő infrastruktúra az IKT eszközök alkalmazásához.

Ezzel a módszerrel egész osztálynyi diákot tudunk egy időben lekötni és közösségi élményt nyújtani számukra a tanítási órákon. Sokan azt gondolják, hogy az alsósokat leköti ugyan a *Papírszínház*, de a felsősök már kinöttek belőle. A *Papírszínház* története és a gyakorlat is azt bizonyítja, hogy ez hamis álláspont. Amennyiben az életkori sajátosságoknak megfelelő történetet mutatunk be a fiataloknak, az idősebbek figyelme is a témára fókuszál. Eddig a magyar piacon kevés olyan mű volt – például a *Mi lenne, ha...* – ami a felsős és középiskolás korosztály érdeklődését is felkeltette. Pedig ezek jól használhatóak osztályfőnöki vagy erkölcsstan, hittan órákon, könyvtári foglalkozásokon. Komoly beszélgetések, viták indulhatnak el megtekintésük után.

A most megjelenő *Barna hajnal*, hasonló foglalkozások, beszélgetések indítója lehet. Témája miatt könnyen bővíthetjük felhasználhatóságának körét. A már említett órák, foglalkozások mellett kiváló lehetőséget nyújt történelem, irodalom órák bevezetéséhez vagy lezáráshoz. Mielőtt azonban konkrét felhasználási javaslatokat is adnánk a kedves kollégáknak, érdeklődőknek, nézzük meg a hatályos kerettantervek tartalmi elemeit, melyekhez kapcsolható a történet felolvasása, feldolgozása.

Természetesen az alábbi felsorolás a teljesség igénye nélkül készült. Nem titkolt szándékunk a pedagógusok támogatása, kiinduló ötletek adása, melyek adaptálása már minden kolléga autonóm tanítási gyakorlatához igazítható.

TÖRTÉNELEM, TÁRSADALMI ÉS ÁLLAMPOLGÁRI ISMERETEK

7–8. évfolyam

„...A kulcskompetenciák közül a **szociális és állampolgári kompetencia** készíti elő tanulóinkat a **közügyekben való részvételre**. (...) A tantervben szereplő jelenismereti témakörök elő kívánják segíteni a **fiatalok** társadalmi beilleszkedését, egyéni érvényesülésüket és **közösségi felelősségvállalását**.

Elsősorban azon képességek megerősödését kívánják támogatni, amelyek birtokában a tanulók (...) megoldásokat tudnak keresni azokra a problémákra, amelyekkel szembesülnek, képesek a lehetőségeik mérlegelésére, dönteni tudnak...”

Tematikai egység: Európa és a világ a két háború között

A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai:

„Felismeri a háború és a válságok következményeként a szélsőséges politikai erők befolyásának növekedésének és hatalomra jutásának veszélyeit, azonosítja a modern diktatórikus rendszerek jellemzőit, és elítéli azokat.”

Témák: kommunista diktatúra, Nemzetiszocializmus Németországban, Hitler a diktátor.

Megkülönböztetés, kirekesztés

Tematikai egység: A második világháború

A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai:

„A tanuló felismeri a társadalmi kirekesztés különböző formáit, elutasítja az úgynevezett fajelméletet, felismerve annak következményeit (...) A korszak tanulmányozása során erősödik benne a társadalmi igazságosság iránti igény, az emberi jogok és a demokratikus intézményrendszerek tiszteletének fejlesztése, valamint a béke megőrzése fontosságának belátása.”

Fejlesztési követelmények:

Önálló ismeretszerzés, majd beszámoló filmek alapján (pl. Ryan közlegény megmentése, Schindler listája, A bukás, A hullám).

A tömeges kirekesztés és népiirtás módjainak felismerése, elutasítása (pl. munkatábor, koncentrációs és megsemmisítő tábor, gulag).

Tematikai egység: Hidegháborús konfliktusok és a kétpólusú világ kiépülése

A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai:

A diákban tudatosul a demokratikus és diktatórikus társadalmi rendszerek közötti különbségek az emberi szabadságjogok biztosítása terén. Látja, hogy a demokrácia a közös döntés intézményrendszerének az emberi jogokat leginkább biztosító formája.

Tematikai egység: Magyarország a második világháború végétől az 1956-os forradalom és szabadságharc leveréséig

A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai:

A tanuló megismeri Magyarországot szovjet mintára történő erőszakos átalakítását, megérti a kommunista diktatúra jellegét és lényegét. Felismeri, hogy a XX. században a két totalitárius diktatúra hogyan és milyen áldozatok árán alakította a világot, és benne Magyarország sorsát.

Fogalmak: népbíróságok, államosítás, internálás, pártállam, ÁVH, kitelepítések, tervgazdaság, kollektivizálás, szövetkezet, tömegpropaganda

11-12. osztály

Tematikai egység: Magyarország a két világháború között

Témák: tömegtájékoztatás, sajtó, propaganda

Fogalmak, adatok: antiszemitizmus, numerus clausus, földreform, népszövetségi kölcsön, pengő, Magyar Nemzeti Bank, revízió, irredentizmus, kultúrfölény, társadalombiztosítás, agrárrolló, népi mozgalom, nyilas mozgalom, nyílt és titkos szavazás, zsidótörvény, győri program, első bécsi döntés

Tematikai egység: A második világháború

A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai:

Feltárja a politikai antiszemitizmus megnyilvánulásai megerősödésének mozgatórugóit, azonosítja veszélyeit. Elítéli a diszkriminációt, és elutasítja az úgynevezett fajelméletet és annak következményeit (megkülönböztetés, jogfosztás, elkülönítés, deportálás, megsemmisítés). Belátja, hogy a XX. századi kirekesztésen alapuló (bűnbakképzésen alapuló) népi mozgalmak nem mehettek volna végbe a **többségi társadalom tevőleges vagy hallgatólagos támogatása, valamint apátiája nélkül**. Különösen igazolható ez a holokauszt esetében.

Fejlesztési követelmények:

Emberi magatartástípusok, élethelyzetek megfigyelése, következtetések levonása (pl. *kollaboránsok, ellenállók, embermentők, passzív szemlélők a második világháborúban*).

Értékrendek összehasonlítása, saját értékek tisztázása (pl. *Göring-, Höss-idézetek alapján a náci gondolkodásról*).

Történelmi-társadalmi jelenségek értékelése a saját értékrend alapján (pl. *holokauszt*).

ERKÖLCSTAN

Az erkölcsi nevelés fő **célja** a tanulók erkölcsi érzékének fejlesztése, az európai civilizációban általánosan elfogadott erkölcsi értékek tanulmányozása és ezek alkalmazása a mindennapokban – **azzal a szándékkal**, hogy **mindez segítségükre legyen** a megfelelő életvezetés és értékrend kialakításában, az önálló véleményformálásban, erkölcsi problémák tudatosításában és a **felelős döntéshozatalban**.

Értékeken alapuló, **felelős döntést** azonban csak szabadon lehet hozni, aminek előfeltétele az **autonómia**. Az erkölcsi nevelés kitüntetett célja ezért az önálló, felelős és **kritikai gondolkodás**, valamint a **tudatos cselekvés kialakulásának** elősegítése. Ugyanilyen fontos jellemzője a **felelős magatartásnak az empátia**, a másik ember helyzetének megértése és átérzése. Az erkölcsi nevelés alapvető feladata ezért a másokkal való törődés, a **szolidaritás** képességének erősítése is. Végül a felelős cselekvés harmadik elengedhetetlen összetevője az a képesség, hogy **elvont, egyetemes nézőpontból** is rá tudjunk tekinteni a dolgokra.

5–6. évfolyam

„...egyre inkább kialakul a gyerekekben az előrelátás képessége, amely fontos lelki alapja lehet a **másokért való felelősségvállalás és a környezettudatos életmód** kialakulásának, valamint a **kezdeményezőképeség és a vállalkozói kompetencia** megalapozásának.”

Tematikai egység: Kortársi csoportok

A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai:

A közösséghez való tartozás fontosságának megéreztetése. A csoporttagok közötti összetartozás érzését kiváltó legfontosabb tényezők tudatosítása. A csoporton belüli konfliktuskezelés és kárenyhítés néhány technikájának gyakorlati megismertetése. Annak megértetése, hogy mások csoportjai az ő számukra is ugyanolyan értékesek lehetnek. Az osztályban felmerülő előítéletek és sztereotípiák kezelése.

Kulcsfogalmak/fogalmak: csoport, közösség, összetartás, beilleszkedés, idegen, kirekesztés, általánosítás, előítélet, hiba, vétség, bűn, megbocsátás, jóvátétel, felelősség

Tematikai egység: Társadalmi együttélés

A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai:

A szociális érzékenység fejlesztése és a személyes felelősség érzésének felkeltése.

7–8. évfolyam

Az általános iskola szakasz záró éveiben megnő azoknak a kérdéseknek a köre és bővül azoknak az élethelyzeteknek a sora, amelyekben a **fiatalok önálló döntéseket hoznak** – és ezzel együtt **fokozódik a felelősségük is önmagukkal, társaikkal és környezetükkel szemben**. Ez a helyzet fontos kapcsolódási pontokat kínál *a másokért való felelősségvállalás és az önkéntesség*, valamint a *pályaorientáció* témakörének nevelési céljaihoz, illetve a *kezdeményezőkészség és vállalkozói kompetencia* fejlesztéséhez.

Az órai beszélgetések valamennyi formája elősegítheti a *lelkiismeret* szociális dimenziójának erősödését.

Tematikai egység: Egyén és közösség

A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai:

Az önismeret fejlesztése, valamint az autonóm gondolkodás és cselekvés iránti igény felkeltése, megerősítése.

Ismeretek/fejlesztési követelmények:

Korlátozó közösség

Milyen érzés, ha valamilyen kérdésben mást gondolok, mint a csoport többi tagja? Lehet-e egy csoporton belül másképp viselkedni, mint ahogy a többség teszi? Milyen következményekkel járhat ez? Meg tudja-e változtatni egyetlen ember egy csoport nézeteit vagy viselkedését?

Szabadság és korlátozottság

Mennyire vagyok szabad és önálló a tetteimben és a választásaimban? Mi az, amihez alkalmazkodnom kell egy közösségben, és mi az, amiről valóban szabadon dönthetek? Kitől kaphatok segítséget, ha döntenem kell? Kiknek és milyen szabályoknak kell mindenképp engedelmeskednem? Milyen előnyei és milyen veszélyei lehetnek az engedelmességnek? Van-e olyan helyzet, amikor nem kell vagy nem szabad engedelmeskednem?

Hogyan segíthet a lelkiismeret a jó és a rossz, a bűn és az erény közötti választásban? Milyen helyzetekben mondhat mást a lelkiismeretem, mint a szabályok vagy a közösségem tagjai?

Figyelmeztet-e a lelkiismeretem saját tévhiteimre és előítéleteimre?

Tematikai egység: Helyem a világban

Ismeretek/fejlesztési követelmények:

A társadalmi együttélés közös normái

Milyen jellegű szabályok vonatkoznak a társadalom minden tagjára? Milyen esetekben fogadható el a kivételezés? Hogyan alakulnak ki ezek a közös szabályok? Miért baj, ha

egyesek nem tartják be ezeket a szabályokat? Jogos-e, ha ezért megbüntetik őket? A büntetés milyen formái fogadhatók el? Milyen módon lehet jóvátenni, ha valaki vétett a társadalom közös normái ellen? Milyen formában próbálnak egyes emberek mások által nem elérhető előnyökhöz jutni? Meg lehet-e szüntetni a vesztegetést és a korrupciót? Lehet-e a hála jele a hálapénz? Hibázik-e az, aki adja vagy az, aki kapja? Melyik hatékonyabb, a büntetés vagy a megelőzés? Mit tehet az egyén és a közösség a társadalmi normák általános érvényre jutása érdekében? Meg lehet-e tartani azt az elvet, hogy ne tegyünk senkivel olyat, amit nem szeretnénk, hogy velünk megtörténjen?

A *BARNA HAJNAL* FELDOLGOZÁSA

A fentiekben olvasott kérdések közül már vallogathatunk is, a *Barna hajnal* történetéhez kötődően. Így rögtön megtaláljuk a kapcsolódási pontot a hatályos kerettanterv és a Papírszínház között.

Az alábbi kérdésekkel lehet bevezetni a felolvasást, illetve vitaindítóak is lehetnek a felolvasást követően:

- Lehet-e egy csoporton belül másképp viselkedni, mint ahogy a többség teszi? Milyen következményekkel járhat ez?
- Meg tudja-e változtatni egyetlen ember egy csoport nézeteit vagy viselkedését?
- Mennyire vagyok szabad és önálló a tetteimben és a választásaimban?
- Mi az, amihez alkalmazkodnom kell egy közösségben, és mi az, amiről valóban szabadon dönthetek?
- Kitől kaphatok segítséget, ha döntenem kell?
- Milyen jellegű szabályok vonatkoznak a társadalom minden tagjára?
- Hogyan alakulnak ki ezek a közös szabályok?
- Miért baj, ha egyesek nem tartják be ezeket a szabályokat? Jogos-e, ha ezért megbüntetik őket?
- Kiknek és milyen szabályoknak kell mindenképp engedelmeskednem?
- Milyen előnyei és milyen veszélyei lehetnek az engedelmességnek?
- Van-e olyan helyzet, amikor nem kell vagy nem szabad engedelmeskednem?

Kérdések feldolgozásának lehetőségei:

1. Feltesszük őket a felolvasás előtt, így vezetjük be a témát.
2. Feltesszük őket a felolvasás után, így foglaljuk össze, zárjuk le a témát.
3. 3.1.Érdekes lehet az adott kérdéseket feltenni a felolvasás előtt úgy, hogy felírjuk egy csomagoló papírra, majd a válaszokat is rögzítjük mellé:
 - a) mindenki leírja a válaszát egy kis papírra és kiragasztjuk őket a kérdés alá
 - b) a pedagógus a csomagolópapírra felírja a válaszokat, ilyenkor nem mindenki válaszol
- 3.2.Ezután elolvassuk a történetet.
- 3.3.Egy új papírra megismételjük az óra eleji kérdés felelet módot úgy, hogy az óra eleji válaszokat most nem látják. Egymás mellé tesszük a két csomagolópapírt és összevetjük. Van-e olyan kérdés, amire a történet meghallgatása után másként válaszoltak?

További ötletek a történet feldolgozásához:

1. Fogalmi kör

Felolvasás előtt:

Készítsünk fogalomkártyákat, melyek az alábbi fogalmakat tartalmazzák:

jóleső pillanat, idő, kutya elaltatása, nemzetállam, tudós, szelekció, városi milícia, kutya, macska, túlzott érzékenység, elhallgatás, napilap, lovi, kiadó, tiltólista, törvény, biztonság, mentalitás, bűn, ellenállás

Minden diák húz egy fogalmat. Próbáljanak meg csoportokat alkotni (segítsünk, ha nem megy). Miután kialakultak a csoportok magyarázzák el a csoportalakítási szempontokat.

Csoporton belül beszéljék meg, hogy egy-egy szó számukra mit jelent!

Mondják el a másik csoportnak is. Vita, véleménycsere.

Felolvasás közben:

Minden diák a saját fogalomkártyáját figyelve kövesse a történetet! A szókértá másík oldalára írja fel, milyen összefüggésben szerepelt az adott fogalom az előadásban.

Felolvasás után:

Beszéljük meg a jegyzeteiket, megfigyeléseiket!

2. Írjunk történetet, játsszuk el!

Felolvasás előtt:

A diákok csoportokat alakítanak, majd megkapják az alábbi szóláncot. Feladatuk, hogy írjanak egy történetet a szólánc alapján. A történeteket felolvashatják, de ha van időnk, el is játszhatják.

Szólánc: Félelem – Ellenállás hiánya – Lázadás hiánya – Kényelem – Velem nem történhet meg – Megalkuvás – Közöny – Áldozat

Felolvasás

Felolvasás után:

Összevetjük a csoportok történeteit a *Barna hajnallal* (hasonlóságok, különbségek stb.).

3. Mi a feladata?

Felolvasás előtt:

A diákokból 5 csoportot alakítunk. Minden csoport kap egy-egy szót. Ezekről mindent le kell írniuk, amit tudnak, a feladatokra (tevékenységekre) fókuszálva.

- segédeszközök nélkül, saját tudásukat adják össze
- használhatnak segédeszközöket (pl. könyvtári óra során könyveket, internetet)

Szavak: napilap, lovi, könyvár, kiadó, milícia

Felolvasás:

A felolvasás közben minden csoportnak figyelnie kell (akár jegyzetelhet is), hogy a saját szava milyen összefüggésben jelenik meg a történetben.

Felolvasás után:

Minden csapat elmondja a megfigyelésének eredményeit, összeveti az óra elején leírtakkal, és véleményt fogalmaz meg a történettel kapcsolatban.

Felhasznált irodalom:

1. Papírszínház- módszertani kézikönyv. / Csányi Dóra, Simon Krisztina Tsík Sándor. Budapest: Csimota, 2016
2. Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek kerettantervei:
http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/index_alt_isk_felso.html
http://kerettanterv.ofi.hu/03_melleklet_9-12/index_4_gimn.html
3. Erkölcstan kerettanterv
4. KÉP: Mesélés technikája: <http://www.kamishibai.com/howtouse.html> [2016-12-05.]

Ajánlott oldalak:

1. Csimota Kiadó Papírszínház-meséi: www.csimota.hu/papirszinhaz